

ARTYKUŁY

ŁUKASZ NOWAK

Wydział Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

XV-wieczny odpis *psalterium abbreviatum* z kodeksu Jakuba z Kowalewic (BU Rkp. 1746)

Streszczenie. W artykule, po krótkim przedstawieniu osoby Jakuba z Kowalewic oraz jego kodeksu znajdującego się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, zostały zaprezentowane badania nad tzw. *Psalterzem św. Hieronima*, zawartym w tym właśnie kodeksie. Podjęto też próby znalezienia odpowiedzi na pytania dotyczące autorstwa, przeznaczenia oraz źródła pochodzenia tego tekstu. Autor omówił jego zawartość oraz porównał go z innym znanym w Polsce *Psalterzem św. Hieronima (psalterium abbreviatum)* z modlitewnika Zygmunta I.

Słowa kluczowe: Rkp. 1746 w BU UAM, Jakub z Kowalewic, psalterz, *psalterium abbreviatum*, *Psalterz św. Hieronima*, modlitewnik Zygmunta I, Prudencjusz z Troyes.

W Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu znajduje się XV-wieczny rękopis Jakuba z Kowalewic – kanonika, notariusza publicznego i pisarza kolejnych arcybiskupów gnieźnieńskich¹. O autorze jak dotąd wiadomo niewiele i niewiele na jego temat napisano. Żył na przełomie średniowiecza i renesansu, co znajduje odzwierciedlenie w różnorodnych zainteresowaniach, których wyrazem jest jego jedyny znany kodeks. Nie opracowano dotychczas biografii kanonika ani nie zbadano wspomnianego dzieła. Na podstawie zgromadzonych przeze mnie informacji, a także badania dokumentów oraz kodeksu można założyć, że Jakub z Kowalewic pochodził prawdopodobnie z rodziny

¹ Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Rkp. 1746. Mimo iż kodeks ten jest dostępny również w formie zdigitalizowanej na stronie WWW (<https://tinyurl.com/2wr9aw5n>), dzięki uprzejmości pani dr Alicji Szulc mogłem swoje badania prowadzić z autopsji, na podstawie oryginału. W tym miejscu pragnę podziękować pani dr Szulc za wszelką pomoc i życzliwość w trakcie prowadzonej przeze mnie kwerendy. Korzystając z okazji, dziękuję również panu prof. Piotrowi Pokorze za cenne wskazówki i nieocenioną pomoc podczas badań.

szlacheckiej z ziemi łęczyckiej i mógł pieczętować się herbem Prus III (Nagody)².

Jakub z Kowalewic rozpoczął karierę jako notariusz publiczny w 1434 roku, działając przy oficjale poznańskim. Z pewnością przyjął wyższe święcenia kapłańskie, na co wskazuje szereg beneficjów, które otrzymał w kolejnych latach. Karierę kontynuował w środowisku kancelarii arcybiskupów gnieźnieńskich, których był pisarzem aż do ok. 1491 roku. Otworzyło mu to drogę także do innych funkcji i godności kościelnych, kolejno: dziekana, oficjała w Łęczycy i w Łowiczu, plebana w Malanowie, Kazimierzu i Makowie, kanonika w Uniejowie i Wieluniu. Jakub dał się również poznać jako hojny fundator m.in. beneficjum stałego kaznodziei przy ufundowanym już wcześniej przez siebie ołtarzu św. Jakuba w kolegiacie w Łowiczu. Na altarystę tego ołtarza powołano Stanisława z Piątku. Wydaje się, że fundacja ta była na tyle ważna dla Jakuba, że właśnie u stopni tego ołtarza mógł zostać on pochowany przed 1 czerwca 1492 roku.

Wyjątkowość kodeksu Jakuba z Kowalewic polega m.in. na tym, że ujawnia on wszechstronne zainteresowania jego właściciela, ujawnione w kompilacji ponad dwudziestu różnych tekstów wchodzących w skład woluminu. Znajdują się w nim zarówno fragmenty traktatów teologicznych, m.in. Tomasza z Akwinu i Augustyna z Hippony, modlitwy, wskazania dla spowiedników, jak i teksty filozoficzne, w tym fragment traktatu o wiatrach Arystotelesa, receptury medyczne, wśród których na uwagę zasługuje przepis na syrop na ból głowy i brzucha autorstwa Piotra Gaszowca (*Siropus optimus pro capite et stomacho magistri Petri Gasshowyecz*) – profesora uniwersytetu krakowskiego. Wolumin ten zawiera także jedną z najstarszych w zbiorach polskich mapę świata. Pierwszym tekstem zamieszczonym w kodeksie jest jednak tzw. *Psalterz św. Hieronima*, którego analizie poświęcona jest dalsza część niniejszego tekstu³.

Psalterz św. Hieronima (psalterium abbreviatum) w kodeksie Jakuba z Kowalewic zajmuje pierwsze dziesięć kart rękopisu (f. 1r–10r), zaraz za spisem treści umieszczonym na wyklejce górnej okładziny. Podczas analizy tej części rękopisu postaram się odpowiedzieć na kilka nasuwających się pytań, a mianowicie: czym tak właściwie jest tzw. *Psalterz św. Hieronima*, skąd pochodzi jego tekst, jak również kto jest autorem kompilacji. Ponadto:

² K. Niesiecki, *Herbarz polski... powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 5, Warszawa 1989 (z dopełnieniami I. Krasickiego i J. Lelewela), s. 334.

³ Więcej szczegółowych informacji dotyczących samego kodeksu znajduje się w artykule Alicji Szulc, w którym autorka omawia jego zawartość – zob. A. Szulc, *Codex collecticius Jakuba z Kowalewic ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski” 2009, t. 4, s. 409–418.

gdzie w Polsce i Europie znajdują się analogiczne odpisy i czy mogą mieć wspólne źródło z tym mieszczącym się w poznańskim kodeksie.

Biblijny zbiór 150 psalmów, przypisywanych w większości królowi Dawidowi, już od ponad trzech tysięcy inspiruje wyznawców judaizmu oraz chrześcijaństwa. Piękno psalterza Dawidowego polega m.in. na odwoływaniu się do życiowych, nierzadko aktualnych również dzisiaj, problemów człowieka; jego radości i obaw, smutków, żalów czy gniewu. Nie dziwi zatem fakt, że na przestrzeni wieków Księga Psalmów doczekała się licznych przekładów i kompilacji wybranych wersetów, parafraz, a teksty psalmów bywały wplatane w teksty innych modlitw. W historii psalterza na szczególną uwagę zasługują tłumaczenia św. Hieronima, żyjącego w IV wieku, który przetłumaczył tekst psalterza Dawidowego na łacinę z języka greckiego – Septuaginty, będącej pierwszym tłumaczeniem Starego Testamentu z języków oryginalnych. Psalterz ten znany jest jako *Psalterz gallikański*. Kolejne łacińskie tłumaczenie psalterza dokonane przez św. Hieronima, tym razem z języka, w którym powstał, czyli z hebrajskiego, znane jako *Psalterium juxta Hebraeos*, nie dorównywało popularnością *Psalterzowi gallikańskiemu* i ostatecznie to właśnie pierwsze tłumaczenie psalmów dokonane przez Hieronima weszło w skład jego największego dzieła – Wulgaty.

W późniejszych wiekach na podstawie przekładów św. Hieronima zaczęły powstawać kompilacje wersetów psalmowych – tzw. psalterze niwerszowane. Wśród nich należy wymienić psalterz Bedy Czcigodnego, Prudencjusza z Troyes, Pseudo-Augustyna oraz Pseudo-Einharda⁴. Były one tworzone z myślą o chorych i podróżujących, którzy nie mogli modlić się całym psalterzem, co było związane z zasadą *totum pro parte et partem pro toto*. Wersety miały przynieść „przebaczenie wszystkich grzechów, dobrze przeżyte życie, prawdziwą i godną pokutę oraz życie wieczne”⁵.

⁴ Beda Venerabilis, *Libellus Precum*, w: *Patrologia Latina*, t. 94, Paris 1862, kol. 515B–532B; *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, Paris 1881, kol. 1451A–1456B, <https://tinyurl.com/2t8h8x4p> [dostęp: 15.02.2021]; Pseudo-Einhardus, *Psalterium abbreviatum Vercellense*, w: *Corpus Christianorum seu nova Patrum collectio. Continuatio Mediaevalis*, t. 47, Turnhout 1977, s. 55–78; *Psalterium Aurelii Augustini, Hipponensis episcopi*, Universitat de Valencia, Biblioteca Historica, BH Ms. 0688, <https://tinyurl.com/45daj9ej> [dostęp: 3.02.2021]; V. Brown, *Flores psalmodum and Orationes psalmodicae in Beneventan Script*, „Mediaeval Studies” 1989, t. 51, s. 424–466; M. Guido, *Psalteria rhythmica*, cz. 1–2, w: *Analecta hymnica medii aevi*, t. 35, Leipzig 1961, s. 189–191; N.E. Van Deusen, *The Place of the Psalms in the Intellectual Culture of the Middle Ages*, New York 1999; W. Wydra, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław 1995.

⁵ Incipit prologus, *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1450C.

Jednym z popularniejszych średniowiecznych przykładów takiego zbioru jest tzw. *Psalterz św. Hieronima* – *psalterium abbreviatum*, powstały prawdopodobnie ok. IX wieku (bliższa datacja nie jest znana). Jak podają rubryki w modlitewnikach i innych kodeksach zawierających wspomniany tekst psalterza, według tradycji został on podyktowany świętemu doktorowi Kościoła przez anioła pod natchnieniem Ducha Świętego⁶. Przypisywanie anonimowym tekstom autorstwa świętych oraz cudownych okoliczności ich powstania nie było w średniowieczu niczym wyjątkowym. Dzięki takim zabiegom dzieło zyskiwało u odbiorcy dodatkowy walor duchowego natchnienia, a docierając do grona odbiorców, silniej oddziaływało na pobożność wiernych. *Psalterz św. Hieronima* składa się z ok. 190 wersetów, zaczerpniętych z kolejnych psalmów z Wulgaty. Rozpoczyna się od incipitu psalmu 5 – „Verba mea auribus percipe, Domine”, a kończy wersetem psalmu 142 – „perdes omnes qui tribulant animam, quoniam ego servus tuus sum”⁷. Zbiór wersetów nie obejmuje wszystkich psalmów, czasem jest to kilka wersetów z jednego psalmu, innym razem pojedyncze zdania, jeszcze innym dany psalm jest pomijany i następny fragment pochodzi z kolejnego⁸. Pełne wersety z wybranych psalmów były wycinane i łączone bez żadnych innych zmian w brzmieniu tekstu biblijnego. Tego typu zbiory w literaturze średniowiecznej określa się mianem *florilegium*. Wyraz ten powstał z połączenia łacińskich słów *flos* – „kwiat” i *legere* w znaczeniu „zbierać” i jest łacińskim odpowiednikiem słowa greckiego – antologia. Szacuje się, że przetrwało ok. 30 odpisów tzw. *Psalterza św. Hieronima* zachowanych w kilkudziesięciu kodeksach powstałych między XI a XV wiekiem⁹.

W aspekcie treściowym tzw. *Psalterz św. Hieronima* zawiera wersety psalmów traktujące o pokucie, uniżeniu, modlitwie do Boga o wysłuchanie

⁶ V. Leroquais, *Les Livres d'Heures manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, t. 1, s. XXVIII. Według brewiarza do użytku Salisbury z XV wieku (łac. 13285, f. 17v); Watykan, Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Ross. 184, s. XI, ff. 253v–256v, <https://tinyurl.com/2p9tw6cw> [dostęp: 15.02.2021].

⁷ Incipit psalterium s. Hieronimi (znany również jako: sancti Prudentii, trecensis episcopi, *Breviarium psalterii*), w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1450C = Wulgata, Ps 5,1; Excipit, s. Hieronimi, w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1456B = Wulgata, Ps 142,12.

⁸ Tzw. *Psalterz św. Hieronima* zawiera wersety z ok. 53 psalmów.

⁹ J.G. Wielfaert, *Prudentius of Troyes (d. 861) and the Reception of the Patristic Tradition in the Carolingian Era*, 2015, s. 107 (niepublikowana rozprawa doktorska), <https://tinyurl.com/jsekms9w> [dostęp: 15.02.2021]. Trzydzieści odpisów wydawać się może sporą liczbą, jednak np. do stwierdzenia popularności tekstów religijnych autorzy projektu FAMA przyjęli próg aż 40 odpisów (zob. <http://fama.irht.cnrs.fr/fr/more> [dostęp: 18.02.2021]).

prośb i przebaczenie grzechów. Wymowa całej kompilacji jest głównie pokutna. Psalterz jest zestawieniem wersetów psalmowych będących wołaniem do Boga z prośbą o wysłuchanie modlitwy, o miłosierdzie, zachowanie od kary i ocalenie duszy, wybawienie od prześladowców i wrogów, o oczyszczenie z grzechów i ustrzeżenie od nich, o wskazanie drogi prawego życia, zgodnego z przykazaniami. Z całą pewnością odmawiany mógł być przez pokutników, osoby w utrapieniu i smutku. Stąd też dokonany przez anonimowego kompilatora wybór psalmów, które mają na celu pobudzenie do pokuty i szukania przebaczenia Bożego. Tekst, poza nawoływaniem do pokuty, mógł również podnosić na duchu i dodawać odwagi, wskazując na Bożą pomoc i opatrność w pokonywaniu trudności i pokus, oraz wzywać do ufności w Boże miłosierdzie. Analizowany psalterz wyróżnia się więc na tle podobnych utworów, rozpowszechnionych w średniowieczu, celowością doboru wersetów z poszczególnych psalmów. Dla porównania w psalterzu Bedy Czcigodnego (*libellum precum*) znajdujemy zbiór wersetów niemalże ze wszystkich psalmów, wersetów najczęściej łączonych, jak się wydaje, bez szczególnego tematu kompozycji¹⁰. W jego skład wchodzi więc zarówno wersety pokutne, jak i pochwalne, pocieszające czy zawierające prośby. Natomiast inaczej rzecz wygląda z psalterzem Pseudo-Augustyna. Tekst ten składa się, co prawda, również z wyjątków wszystkich 150 psalmów Dawidowych, ułożonych chronologicznie, niemniej nie z wersetów, jak w powyższych psalterzach, ale często z pojedynczych fraz czy nawet wyrazów łączonych ze sobą zwrotami samego autora kompilacji. Dzięki temu psalterz stanowi całkowicie osobne dzieło, zaledwie inspirowane psalmami¹¹.

Autorstwo wspomnianej wyżej IX-wiecznej kompilacji tzw. *Psalterza św. Hieronima* przypisuje się często biskupowi Troyes, Prudencjuszowi. Stąd też tekst znany jest również jako *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii*. Przypisywanie Prudencjuszowi kompilacji psalmów tzw. *Psalterza św. Hieronima* jest skutkiem połączenia w *Patrologiae Latinae* wstępu z psalterza Prudencjusza z anonimowym dziełem¹².

¹⁰ Beda Czcigodny, *Libellus Precum*, w: *Patrologia Latina*, t. 94, kol. 515B–532B.

¹¹ A. Gurowska, *Psalterz św. Augustyna. O barokowych przekładach średniowiecznej modlitwy i o jej tradycji*, „Pamiętnik Literacki” 2002, z. 3, s. 184.

¹² Np. BAV, Ross. 184, XI w., ff. 253v–256v; Rzym, Biblioteca nazionale centrale Vittorio Emanuele II, Vitt. Em. 1430, <https://tinyurl.com/jxa87wk2> [dostęp: 18.02.2021]. Faktyczny *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii* w zbiorach Biblioteki Watykańskiej: BAV, Vat. Lat. 84, XI w., ff. 251–274, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.84 [dostęp: 18.02.2021]; BAV, Chigi C VI 173, XI w., ff. 11v–18v; BAV, Chigi D V 77, XI w., ff. 1–44v, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Chig.D.V.77 [dostęp: 18.02.2021]; BAV, Reg. Lat. 334, XI–XII w., ff. 1–30v, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Reg.lat.334 [dostęp: 18.02.2021]. Inne egzemplarze – zob. J.G. Wielfaert, op. cit., s. 55–56.

Prudencjusz w młodości trafił na dwór cesarski i z czasem został kapelanem cesarza Ludwika I Pobożnego. To właśnie w tym okresie zebrał wersety psalmów w *Breviarium Psalterii* na prośbę pewnej „szlachetnej kobiety, przepełnionej smutkiem”, dla której miały one być pocieszeniem, oraz dla wszystkich podróżujących i narażonych na niebezpieczeństwa¹³. Zdaniem niemieckiego historyka Ernsta Dümmlera bardzo prawdopodobne, że ową kobietą była cesarzowa Judyta, która miała wiele powodów do żałoby¹⁴. Wśród najpoważniejszych wymienić można z pewnością wybuch rebelii w latach 830–833 lub wojnę domową w latach 840–842, kiedy to – zgodnie z kronikarskim zapisem – biskup Prudencjusz towarzyszył cesarzowej¹⁵.

Czy jednak słuszne jest utożsamianie tzw. *Psalterza św. Hieronima z Prudentii Breviarium psalterii*? Pewne wątpliwości pojawiły się, gdy Jacques Paul Migne w *Patrologiae Latinae* połączył wstęp do dzieła Prudencjusza z Troyes zawarty w kodeksie watykańskim z psalterzem (incipit: *Verba*

¹³ „Cum quaedam nobilis matrona in civitatibus vel oppidis a pluribus fuisset oppressa, atque ex accidentibus variis tribulationibus, ut plerique noverunt, adesset angustiata, nimisque taediis afflicta, direxit ad me, rogans obnixè ut aliquid ex laude psalmodiarum ad consolationem compassionis suae brevissimis scripturam versiculis. Quod ego non solum illius condolens petitioni, verum etiam ad omnes qui per diversas peragantur provincias montesque ac valles, necnon et qui per flumina discurrunt et maris, timentes periclitari, ut ait scriptura, periculis in flumine, periculis in mari, periculis in civitate, periculis latronum, periculis in solitudine, et caetera, cupientes eripi, et a Deo gubernatore salvari; hoc opusculum parvitas meae, veluti ex inmanissimo prato summatim brevitatimque studii psalmodiarum carpere flores”. Incipit prologus, *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium psalterii*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1450C (Kiedy pewna szlachetna kobieta była gnębiona przez wielu, w miastach i miasteczkach, i cierpiała z powodu różnych przypadkowych udręk, i – jak wielu wiadomo – była bardzo dręczona smutkiem, rozkazała mi, prosząc wielokrotnie, abym wypisał krótkie wersety z Psalmów dla ukojenia jej cierpienia. Wychoǳę naprzeciw nie tylko jej prośbie, ale także każdemu, kto błąka się po różnych prowincjach, górach i dolinach. Przemierza rzeki i morza, bojąc się niebezpieczeństw, jak mówi Pismo, niebezpieczeństw w rzekach, niebezpieczeństw na morzu, niebezpieczeństw w mieście, niebezpieczeństwa od złodziei, niebezpieczeństwa związanego z samotnością i wszelkimi innymi – wszyscy chętni do uratowania i zbawienia przez Boga, który nad nimi panuje. I tak w tym niewielkim dziele z własnej skromności podjąłem się zebrania krótko i zwięźle, niczym z ogromnej łąki kwiatów, wersetów Psalmów – tłumaczenie Ł.N.).

¹⁴ E. Dümmler, *MGH SS, Epistolae*, t. 3, Berlin 1893, s. 323, przypis 4, zob. <https://tinyurl.com/2p8mys69> [dostęp: 5.02.2021]; P. Salmon, *Psautiers abrégés du Moyen Âge*, w: *Analecta Liturgica: Extraits des manuscrits liturgiques de la Bibliothèque Vaticane: Contribution à l'histoire de la prière chrétienne*, Studi e Testi 273, Watykan 1974, s. 88.

¹⁵ J.G. Wielfaert, op. cit., s. 54.

mea auribus percipe), który autor wcześniejszej edycji tekstu zawierającego wpis, kard. Angelo Mai, zaczerpnął, jak podaje przypis w *Patrologiae Latinae*, z niezidentyfikowanego tekstu *Psalterium Thomasia*¹⁶. Niezależnie od wspomnianego niefortunnego połączenia zachował się faktyczny tekst psalterza Prudencjusza, m.in. w Bibliotece Watykańskiej, tekst, z którego Angelo Mai przepisał prolog. We wspomnianym psalterzu wersety oznaczone są numerem psalmu, z którego pochodzą. Sama kompilacja rozpoczyna się słowami modlitwy: „Domine Yhesu Christe altissimi filius benedicti Patris fac me sociari inter uiros beatos qui in lege tua meditantur die ac nocte”¹⁷. To pierwsze zdanie jest zarazem modlitwą parafrazującą początkowe wersety pierwszego psalmu (Ps 1,1–2). Psalterz kończy się modlitwą pochwalną wraz z werselem psalmu 150 („Et te laudo in terris quem omnis spiritus in excelsis laudat dominum de celis”), jak również nawiązaniem do użytego na początku psalterza werselem psalmu pierwszego, tworzącego swoistą klamrę kompozycyjną całości („cum omnibus qui in lege tua meditantur die ac nocte”)¹⁸.

Dość częstą praktyką w średniowieczu było niepodpisywanie tekstów przez ich autorów lub też, jak wspomniałem wyżej, przypisywanie ich autorstwa świętym, choć i od tych zasad znaleźć można liczne odstępstwa. Mało jednak prawdopodobne, aby kiedykolwiek udało się poznać faktycznego autora *Psalterium s. Hieronymi*.

Przeszukiwanie zbiorów bibliotek w Polsce, bazowanie na opisach katalogowych rękopisów, prowadzenie kwerendy pod kątem znalezienia innych zachowanych przykładów używania w średniowieczu anonimowego *Psalterza św. Hieronima* nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Za-

¹⁶ A. Mai, *Scriptorum veterum nova collectio e vaticanis codicibus edita*, t. 9, Roma 1837, s. 369; *Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1451–1456B; Wstęp Prudencjusza z BAV, Vat. Lat. 84, f. 253r; *Ex codice Vaticano vetere sumpsit hunc prologum Prudentii episcopi Trecensis, qui saeculo IX in Gallia claruit: ipsos tamen psalmorum flores, sive ipsum consequitur opusculum, exscribendum non iudicavi; cum nihil fere praeter Davidica verba ibi occurrat. Mai. – At hos psalmorum flores ex Psalterio Thomasiae excepimus. Edit. Patrol.*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, kol. 1450, przypis a. (możliwe, że w nawiązaniu do *Psalterium Thomasiae* chodzi tutaj o Josephi Mariare Thomasiae).

¹⁷ BAV, Vat. Lat. 84, f. 253r; BAV, Reg. Lat. 334, f. 1r; BAV, Chigi C VI 173, f. 11v.

¹⁸ Zakończenie psalterza św. Prudencjusza: „In nomini et enim loco dominationes tuae Te benedico te glorifico te adoro et **cum omnibus qui in lege tua meditantur die ac nocte** ad haerere et sociari delectorum atque desidero. **Et te laudo in terris quem omnis spiritus in excelsis laudat dominum de celis**”. BAV, Reg. Lat. 334, f. 30r–30v. Dalej: „Tibi laus. Tibi honor. Tibi gloria deo patri et filio et spiritus sancto. Qui sine fine vivis et regnas in secula seculorum. Amen”. BAV, Vat. Lat. 84, f. 274v.

znaczyć przy tym należy, że spora część zawartości rękopisów nie została jeszcze rozpoznana, co nie wyklucza możliwości odnalezienia innych odpisów tego dzieła. Jedynym znanym obecnie egzemplarzem polskim, z wyjątkiem tego wchodzącego w skład kodeksu Jakuba z Kowalewic, jest modlitewnik króla Zygmunta I Starego, znajdujący się obecnie w zbiorach British Library w Londynie¹⁹. Jako przeznaczony dla króla i używany następnie przez kolejnych przedstawicieli dynastii kodeks ten jest bogato zdobiony m.in. w dekoracyjne bordiury, ozdobne inicjały czy cztery całostronicowe miniatury, w tym jedną przedstawiającą św. Hieronima w trakcie pisania. Imponującą pracę iluminatorską wykonał Stanisław Samostrzelnik, żyjący w latach 1490–1541, o którym wiadomo, że był mnichem w klasztorze cysterskim w Mogile niedaleko Krakowa i zasłynął jako malarz oraz iluminator. Pod kątem zawartości modlitewnik ten szczegółowo opisała s. Urszula Borkowska²⁰. Niedawno nakładem Wydawnictwa „Poznańskie Studia Polonistyczne” ukazały się facsimilia królewskich modlitewników, w tym również tego, który należał do Zygmunta I Starego²¹.

Drugim, uboższym co prawda pod kątem iluminatorskim, bo przeznaczonym do użytku własnego, kodeksem zawierającym m.in. tzw. *Psalterz św. Hieronima* jest wspomniany XV-wieczny rękopis Jakuba z Kowalewic. Podobnie jak w przypadku modlitewnika Zygmunta I manuskrypt poznański rozpoczyna się abrewiacją psalterza Dawidowego. Kodeks przechowywany jest w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Rękopis Jakuba z Kowalewic jest o kilkadziesiąt lat starszy od modlitewnika Zygmunta I, a tekst zawartego tam psalterza różni się nieznacznie od tego z królewskiego modlitewnika. Różnica polega najczęściej na obecności dodatkowego zdania zaczerpniętego z psalmu, które to raz po raz pojawia się w modlitewniku Zygmunta I, innym zaś razem w kodeksie Jakuba. Czasami różnicą jest użycie innego słowa, wprowadzonego podczas kopiowania, niemającego jednak zasadniczego znaczenia dla sensu tekstu. Poza tymi dwoma rękopisami nie są mi znane obecnie inne polskie odpisy kompilacji psalmów będącej przedmiotem niniejszego artykułu. Nie wykluczam jednak, że obaj kopiści wymienionych dzieł mogli korzystać z tego samego źródła, czyli jeszcze innego, a dziś bliżej nieznanego rękopisu. Tezę tę wzmocnić może fakt, że Jakub

¹⁹ Londyn, British Library, Add MS 15281, ff. 4r–85v, <https://tinyurl.com/t2n6wvb9> [dostęp: 20.02.2021].

²⁰ U. Borkowska, *Królewskie modlitewniki. Studium z kultury religijnej epoki Jagiellonów (XV i początek XVI wieku)*, Lublin 1999.

²¹ *Modlitewnik Zygmunta I Starego*, 1524 r., oryg. British Library, Add. MS 15281, ff. 3r–85v, zob. również: *Modlitewnik Zygmunta I Starego. 1524 r. Facsimile*, wstęp R. Wójcik, Poznań 2016, s. 3r–85v.

z Kowalewic, jako pisarz i notariusz kolejnych arcybiskupów gnieźnieńskich, podróżował z nimi po Królestwie. Prawdopodobnie był m.in. razem z prymasem, arcybiskupem Wincentym Kotem w Krakowie na koronacji Kazimierza Jagiellończyka, gdzie kilkadziesiąt lat później pracował, wspomniany już, kopista, a także iluminator modlitewnika Zygmunta I²². Niewykluczone zatem, że Jakub z Kowalewic, jako osoba o wszechstronnych zainteresowaniach, na co wskazuje jego kodeks, miał w tym okresie możliwość zapoznania się ze zbiorami biblioteki cystersów w Mogile lub uniwersytetu krakowskiego, z których niewątpliwie później korzystał kopista modlitewnika Zygmunta I. Niektórzy badacze stoją na stanowisku, że Jakub z Kowalewic studiował na uniwersytecie w Krakowie, co również byłoby okazją do korzystania ze zbiorów krakowskich i małopolskich bibliotek²³. Niemniej hipoteza ta jest trudna do zweryfikowania, gdyż ani w bibliotece klasztoru w Mogile, ani w Bibliotece Jagiellońskiej nie zachowały się podobne rękopiśmienne psalterze. Hipoteza ta wymaga jednak dalszych dokładnych kwerend i badań, którymi powinny zostać objęte przede wszystkim zachowane manuskrypty i inkunabuły zawierające brewiarze i psalterze, przechowywane w zbiorach klasztorów cysterskich i Biblioteki Jagiellońskiej, a także innych istniejących od średniowiecza bibliotek krakowskich i podkrakowskich zgromadzeń zakonnych oraz Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej²⁴.

²² Pisarz kolejnych arcybiskupów gnieźnieńskich: Wincentego Kota w latach 1439–1448, Władysława Oporowskiego, Jana ze Sprowy w latach 1457, 1459, 1461, 1463, Zbigniewa Oleśnickiego do 1491 roku. Zob. Z. Wilk-Woś, *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich (1437–1493)*, Łódź 2013, s. 164–165, 337–341. Zob. też A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisji w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, Poznań 1993, s. 27.

²³ Jakub z Kowalewa rozpoczął studia na uniwersytecie krakowskim w 1431 roku – zob. *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. 1, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, Kraków 2004, s. 157. Wątpliwość jednak budzi nazwa miejscowości Kowalew(o). Niekoniecznie należy ją utożsamiać z Kowalewicami, z których pochodzi właściciel omawianego kodeksu, szczególnie w zestawieniu ze studentem z rocznika 1465 i miejscowością jego pochodzenia: *Nicolaus Stanislai de Covalewycze* (zob. *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego...*, s. 313) oraz ze względu na fakt, że właśnie nazwy miejscowości w tej formie Jakub z Kowalewic użył w swoim kodeksie (f. 152v (expl.): „Concordantie evangeliorum beati Augustini finie sunt Anno MCCCCLXXVIII per Jacobum de Covalewycze manu propria...”). Teorię, według której Jakub z Kowalewic studiował na uniwersytecie krakowskim, popiera Antoni Gąsiorowski, podający jednak błędną datę – „UKr 1434: de Kowalewo” (zamiast 1431). Zob. A. Gąsiorowski, op. cit., s. 27.

²⁴ *Katalog archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, oprac. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski; *Katalog łacińskich rękopisów średniowiecznych Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1–11; Indeksy do tomów 1–5, oprac. zbiorowe, Wrocław 1980–2016.

Nie można też wykluczyć, że tekst tzw. *Psalterza św. Hieronima*, jako używany przez podróżujących, został przywieziony przez zagranicznych gości prymasa lub kapituły, tak trafił do Gniezna, Łowicza lub Uniejowa i w ten sposób dotarł do Jakuba z Kowalewic. Kodeks zawierający psalterz mógł się znajdować w Bibliotece Kapituły Gnieźnieńskiej, której zbiory zostały uszczuplone w wyniku zawirowań wojennych, przez co nie dotrwał do naszych czasów. Można również założyć, że miejsce i sposób włączenia tekstu psalmów do kodeksu Jakuba z Kowalewic łączyć należy z biblioteką kapituły w Łowiczu, gdzie kompilator był dziekanem (1456), a następnie, po 7 września 1475 roku, także oficjałem²⁵. W tym okresie Łowicz był prężnie rozwijającym się ośrodkiem intelektualnym. Szkoła kolegiacka w Łowiczu w XV wieku stanowiła już kolonię akademicką uniwersytetu krakowskiego, działały tam skryptoria, w których kopiowano teksty m.in. kroniki mistrza Wincentego czy komentarzy do pism Arystotelesa²⁶. Możliwe zatem, że w okresie swojego urzędowania Jakub z Kowalewic – mając dostęp do zbiorów biblioteki przy kolegiacie w Łowiczu i prężnie rozwijającego się ośrodka szkolnego, gdzie Maciej z Orłowa miał wykładać traktat *Philosophia pauperum sive Isagoge in libros naturales* Arystotelesa – tu właśnie skopiował tekst tzw. *Psalterza św. Hieronima*, a możliwe, że również inne z ponad dwudziestu fragmentów tekstów wchodzących w skład jego podręcznego kodeksu, np. niewielki fragment Arystotelesowskiego traktatu o wiatrach²⁷.

Jak łatwo się domyśleć, precyzyjne określenie źródła odpisu *Psalterza* z kodeksu Jakuba z Kowalewic nie będzie zadaniem prostym i wymaga dalszych, pogłębionych badań. Mogą one być mocno utrudnione – np. w odniesieniu do kolegiaty łowickiej zakładać należy, że część średniowiecznych rękopisów pochłonął pożar, który w 1525 roku strawił miasto, a wraz z nim i kolegiatę²⁸. Przedstawione powyżej hipotezy nie wyczerpują możliwych sposobów pozyskania *Psalterza* do kodeksu, a są jedynie przyczynkiem do dalszych badań nad jego pochodzeniem.

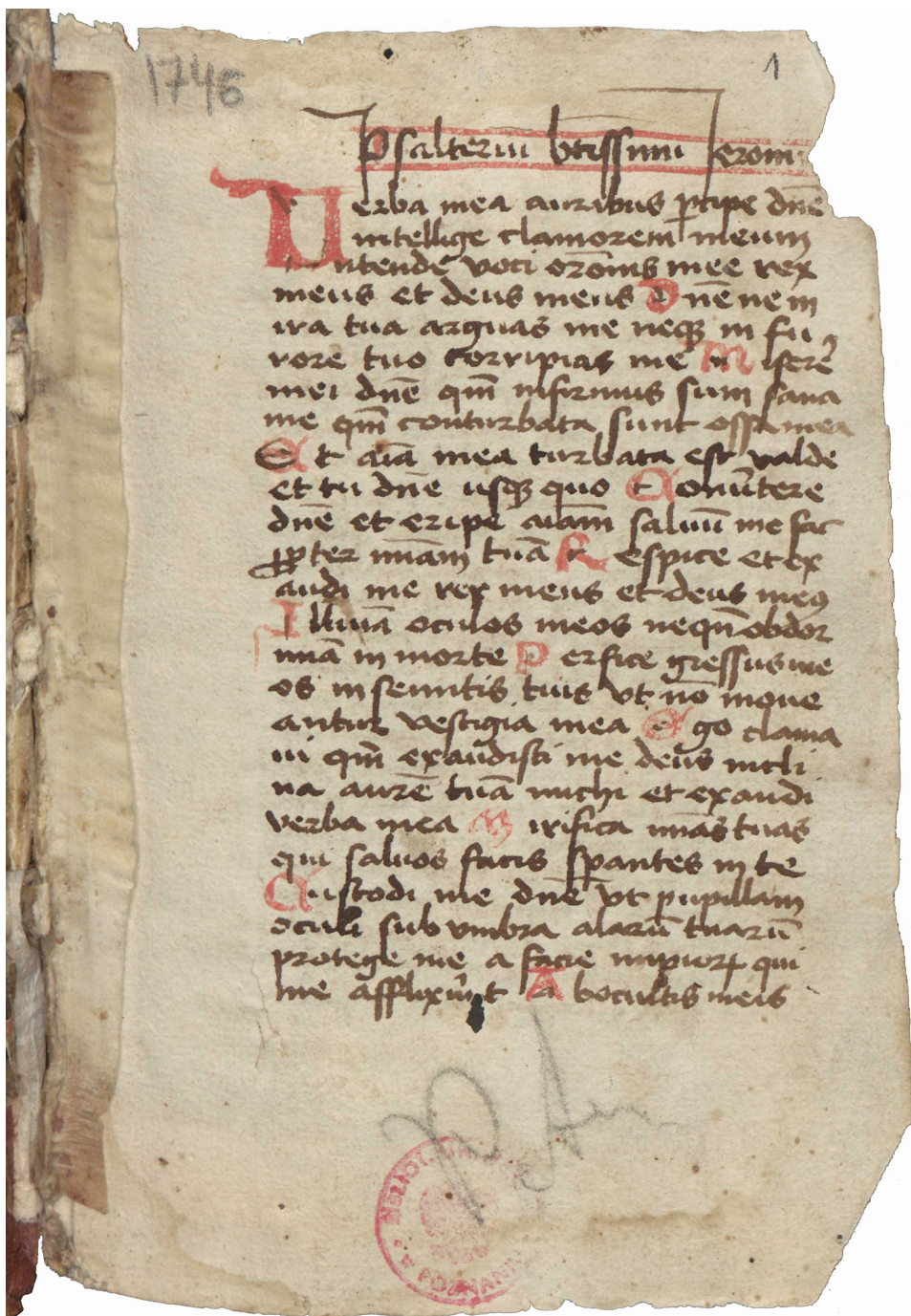
Tekst tzw. *Psalterza św. Hieronima* wraz z następującymi po nim modlitwami, jako pierwszy tekst z kodeksu Jakuba z Kowalewic, wskazuje na zakorzenienie jego kompilatora w średniowiecznej mentalności religijnej.

²⁵ J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników Prymasowskiej Kapituły Łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 30 (Jakub z Kowalewic).

²⁶ S. Poniatowski, *Biblioteka kapituły łowickiej. (Zarys dziejów)*, „Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi” 1993, z. 13, s. 119–120.

²⁷ Arystoteles, *Traktat o wiatrach*, [Inc.:] *Dicit etiam Aristoteles quo sol est causa generationis et cessationis ventorum*, Kodeks Jakuba z Kowalewic, zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, k. 181.

²⁸ S. Poniatowski, op. cit., s. 120.

Il. 1. Psalterium beatissimi Jeroni w tzw. kodeksie Jakuba z Kowalewic, oryg.: BU UAM, Rkp. 1746, f. 1r

Może stanowić to przesłankę do twierdzenia, że pierwotnie przeznaczenie zapisek było ściśle religijne. Tezę tę dodatkowo wspiera fakt, że spis treści na wyklejce okładziny górnej kodeksu zawierał pierwotnie jedynie teksty religijne. Prawdopodobnie dopiero z czasem kanonik, pod wpływem rozwoju intelektualnego, dopisywał następne, odmienne tematycznie fragmenty innych dzieł.

Powstawanie *Breviarium Psalterii* i ich popularność w średniowieczu wskazuje na rozkwit w tym okresie pobożności prywatnej, skoncentrowanej wokół medytacji psalmami, nie tylko wśród duchownych odprawiających *officium divinum*, ale również wśród wiernych świeckich. Psalterz Dawida znany był wiernym często bardziej niż jakikolwiek inny tekst starożytny²⁹. Stąd też jego obecność w XIV- i XV-wiecznych modlitewnikach czy brewiarzach, zwłaszcza na zachodzie Europy. Korzystali z niego ludzie majątni, głównie duchowni, których było stać na luksus posiadania brewiarza, a także świeccy, gdyż i oni często posiadali modlitewniki. Brewiarze i modlitewniki tego typu służyły pomocą tym, którzy chcieli się modlić, a nie zawsze mogli odmawiać cały psalterz, np. z powodu podróży czy choroby. Ciekawym podejściem do lektury psalterza Dawidowego było zredagowanie na jego podstawie modlitw tematycznych – pokutnych czy konsolacyjnych. Niewątpliwie przez wieki aż do czasów współczesnych teksty psalmów, zarówno w pełnym ich brzmieniu, jak i w brewiarzach, były inspiracją i wywierały ogromny wpływ na kształtowanie się pobożności chrześcijańskiej. Przykładem tego jest *Psalterz Dawidów* Jana Kochanowskiego czy inne, późniejsze przekłady księgi, będącej pierwotnie lirycznym zbiorem modlitw Izraela. Nie bez znaczenia jest również fakt, że to właśnie psalterz króla Dawida był pierwszą księgą Pisma Świętego przetłumaczoną na język polski³⁰.

²⁹ J. Cottier, *Psautiers abrégés et prières privées durant le haut Moyen Age*, „Recherches augustinienne” 2003, t. 33, s. 217–218.

³⁰ Prawdopodobnie pierwsze tłumaczenie pochodzi z XIII wieku. A. Tronina, *Psalterz*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 16, Lublin 2012, kol. 823–824; zob. np. *Psalterz floriański* (XIV/XV w., oryg.: Warszawa, Biblioteka Narodowa, sygn. BN Rps 8002 III), *Psalterz puławski* (koniec XV/XVI w., oryg.: Kraków, Biblioteka XX. Czartoryskich, sygn. 1269), *Psalterz krakowski* (1532 r., zob. pierwsze wydanie: Kraków 1532, Hieronim Wietor, znane z egzemplarza w Bibliotece Jagiellońskiej: *Psalterz albo koscielne spiewanie Krola Dawida*, sygn. BJ St. Dr. Cim. 907). Zob. także przekłady: Walentego Wróbla *Żoltarz Dawidów* (1539), *Psalterz Dawida* Jakuba Lubelczyka (1558), *Psalterz Dawidów* Jana Kochanowskiego (1579), Mikołaja Reja *Psalterz Dawidów* (1546), Macieja Rybińskiego *Psalmy Dawidowe* (1605), Franciszka Karpińskiego *Psalterz Dawida nowo przetłumaczony* (1786), Jana Szerudego (1937), Stanisława Wójcika (1947), Stanisława Łacha (1990); poetów: Leopolda Staffa (1937), Romana Brandstaettera (1968) i Czesława Miłosza (1979).

Początkowy wciąż jeszcze stan badań nad kodeksem Jakuba z Kowalewic i znajdującymi się w nim tekstami nie pozwala odpowiedzieć na postawione na początku tych rozważań pytania, m.in. o to, w jaki sposób tekst *Psalterza św. Hieronima* znalazł się w polskich kodeksach, dlaczego jedynie w tak nieznacznej liczbie egzemplarzy, czy istnieje wspólne źródło dwóch znanych polskich odpisów. Nie wiadomo też, dlaczego w ogóle Jakub z Kowalewic zamieścił w swoim kodeksie omawiany tekst.

Podobnie wiele pytań odnośnie do samego tzw. *Psalterza św. Hieronima* nadal pozostaje bez odpowiedzi. Kto był jego autorem? Dla kogo i kiedy dokładnie został skompilowany? Pozostaje mieć nadzieję, że podczas dalszych badań nad rękopisem uda się znaleźć odpowiedzi chociaż na część pytań.

Bibliografia

Źródła archiwalne i biblioteczne

- Kraków, Biblioteka XX. Czartoryskich, sygn. 1269.
 Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sygn. BJ St. Dr. Cim. 907.
 Londyn, British Library, Add. MS 15281, ff. 4r–85v, <https://tinyurl.com/t2n6wvb9> [dostęp: 20.02.2021].
 Poznań, Biblioteka Uniwersytecka UAM, Rkp. 1746, XV w., dostęp także na stronie WWW: <https://tinyurl.com/2wr9aw5n>.
 Rzym, Biblioteca nazionale centrale Vittorio Emanuele II, Vitt. Em. 1430, XV w., ff. 1r–15v, <https://tinyurl.com/jxa87wk2> [dostęp: 18.02.2021].
 Warszawa, Biblioteka Narodowa, sygn. BN Rps 8002 III.
 Valencia, Universitat de Valencia, Biblioteca Historica, BH Ms. 0688, <https://tinyurl.com/45daj9ej> [dostęp: 3.02.2021].
 Watykan, Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Vat. Lat. 84, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.84 [dostęp: 18.02.2021].
 BAV, Ross.184, XI w., ff. 253v–256v, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Ross.184 [dostęp: 18.02.2021].
 BAV, Chigi C VI 173, XI w., ff. 11v–18v, http://digi.vatlib.it/view/MSS_Chig.C.VI.173 [dostęp: 18.02.2021].
 BAV, Chigi D V 77, XI w., ff. 1–44v, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Chig.D.V.77 [dostęp: 18.02.2021].
 BAV, Reg. Lat. MS 334, XI–XII w., ff. 1–30v, https://digi.vatlib.it/view/MSS_Reg.lat.334 [dostęp: 18.02.2021].

Wydawnictwa źródłowe

- Beda Czcigodny, *Libellus Precum*, w: *Patrologia Latina*, t. 94, Paris 1862, kol. 515B–532B, <https://tinyurl.com/frtra85n> [dostęp: 20.02.2021].

- Brown V., *Flores psalmorum and Orationes psalmodicae in Beneventan Script*, „*Mediaeval Studies*” 1989, t. 51, s. 424–466.
- Epistolae*, MGH SS, t. 3, red. E. Dümmler, Berlin: Apud Weidmannos 1893, <https://tinyurl.com/2p8mys69> [dostęp: 5.02.2021].
- Niesiecki K., *Herbarz polski... powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 5, Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe 1989 (z dopełnieniami I. Krasickiego i J. Lelewela), oryg.: Lipsk: nakł. i drukiem Breitkopfa i Haertela 1839–1946
- Sancti Prudentii Trecensis Episcopi, Breviarium Psalterii*, w: *Patrologia Latina*, t. 115, Paris 1881, kol. 1451–1456B, <https://tinyurl.com/2t8h8x4p> [dostęp: 15.02.2021].
- Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, cz. 2: 1416–1450, wyd. S. Kuraś, w: *Materiały do dziejów Kościoła w Polsce*, t. 4, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1973.

Opracowania

- Borkowska U., *Królewskie modlitewniki. Studium z kultury religijnej epoki Jagiellońców (XV i początek XVI wieku)*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1999.
- Cottier J., *Psautiers abrégés et prières privées durant le haut Moyen Age*, „*Recherches augustiniennes*” 2003, t. 33, s. 215–230.
- Gąsiorowski A., *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisyj w Gnieźnie i Poznaniu 1420–1500*, Poznań: PTPN 1993.
- Guido M., *Psalteria rhythmica*, cz. 1–2, w: *Analecta hymnica mediae aevi*, t. 35, Leipzig: O.R. Reisland 1961 s. 189–191.
- Gurowska A., *Psalterz św. Augustyna. O barokowych przekładach średniowiecznej modlitwy i o jej tradycji*, „*Pamiętnik Literacki*” 2002, z. 3, s. 177–201.
- Katalog archiwum Opactwa Cystersów w Mogile*, oprac. K. Kaczmarczyk, G. Kowalski, Kraków: Wydawnictwo Sekcji Archiwalnej Krajowego Grona Konserwatorskiego 1919.
- Katalog łacińskich rękopisów średniowiecznych Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1–11; Indeksy do tomów I–V, oprac. zbiorowe, Wrocław: Institutum Ossolinianum; Warszawa – Kraków: Biblioteka Jagiellońska, Polska Akademia Nauk. Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Jagielloński 1980–2016.
- Leroquais V., *Les Livres d’Heures manuscrits de la Bibliothèque Nationale*, t. 1, Paris 1927, <https://tinyurl.com/42b5t8rz> [dostęp: 13.02.2021].
- Mai A., *Scriptorum veterum nova collectio e vaticanis codicibus edita*, t. 9, Roma 1837, <https://tinyurl.com/5xc6bb9w> [dostęp: 3.02.2021].
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska przy współpracy R. Grzesika, Kraków: Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana 2004.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*, Poznań: Pallottinum 1965.
- Poniatowski S., *Biblioteka kapituły łowickiej do końca XVIII wieku*, Warszawa 1995 (praca doktorska, maszynopis w Bibliotece Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego).

- Psalterium Abbreviatum*, w: *Modlitewnik Zygmunta I Starego. 1524 r. Facsimile*, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne” 2016, s. 3v–36v.
- Pseudo-Einhardus, *Psalterium abbreviatum Vercellense*, w: *Corpus Christianorum seu nova Patrum collectio. Continuatio Mediaevalis*, t. 47, Turnhout: Brepols 1977, s. 55–78.
- Salmon P., *Psautiers abrégés du Moyen Âge*, w: *Analecta Liturgica: Extraits des manuscrits liturgiques de la Bibliothèque Vaticane: Contribution à l'histoire de la prière chrétienne*, *Studi e Testi* 273, Watykan: Bibl. Apostolica Vaticana 1974, s. 69–119.
- Szulc A., *Codex collecticius Jakuba z Kowalewic ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „*Ecclesia. Studia z Dziejów Wielkopolski*” 2009, t. 4, s. 409–418, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/e/article/view/3735/3772> [dostęp: 24.03.2021].
- Tronina A., *Psalterz*, w: *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 16, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2012, kol. 823–824.
- Van Deusen N.E., *The Place of the Psalms in the Intellectual Culture of the Middle Ages*, *SUNY series in Medieval Studies*, New York: SUNY Press 1999.
- Wielfaert J.G., *Prudentius of Troyes (d. 861) and the Reception of the Patristic Tradition in the Carolingian Era*, Toronto 2015 (niepublikowana rozprawa doktorska, <https://tinyurl.com/jsekms9w> [dostęp: 15.02.2021]).
- Wieteska J., *Katalog praatów i kanoników Prymasowskiej Kapituły Łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, <https://archiwumskierniewic.pl/items/show/3490> [dostęp: 4.02.2022].
- Wilk-Woś Z., *Późnośredniowieczna kancelaria arcybiskupów gnieźnieńskich (1437–1493)*, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 2013.
- Wydra W., *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1995.

ŁUKASZ NOWAK

**Fifteenth century copy of the *psalterium abbreviatum* from the codex
by Jakub of Kowalewice (BU Rkp. 1746)**

Abstract. Following the brief presentation of the author Jakub of Kowalewice and his codex currently held in the collections of Poznań University Library, the present state of the research on the text included in the codex, the so-called *St. Jerome psalter* is discussed. An attempt is made to resolve the issues on its authorship, intended use and the source of origin of the text in the codex. Its content is discussed and then compared with another well-known version of the *St. Jerome psalter (psalterium abbreviatum)* in the King Sigismund's I prayer book.

Keywords: MS 1746 in the collection of Poznań University Library, Jakub of Kowalewice, psalter, *psalterium abbreviatum*, *St. Jerome psalter*, Sigismund's I prayer book, Prudentius of Troyes.

Tekst wpłynął do Redakcji 8 czerwca 2021 roku.